

Ką gali atskleisti psichikos ligonių piešiniai

Ar yra psichikos ligonių menas? Ar psichikos liga gali pagimdyti kūrėją? Ar turi psichikos ligonių piešiniai diagnostinę vertę?

Natalija Voronaja

Trumpitis istorijos

Tokių klausimų savo pranešime Kaune vykusioje konferencijoje „Meno terapija medicinoje“ iškėlė ir nagrinėjo Respublikinės Vilniaus psichiatrijos ligoninės gydytoja psichiatrė Danguolė Survilaitė.

„Nėra nei 150 metų, kai domimasi psichikos ligonių piešiniais. Pirmoji pasaulyje psichikos ligonių piešinių paroda, beje, sukėlus didžiulį visuomenės pasipiktinimą, nes ligonių paveikslai šurpino, stebino bei šokiravo, buvo surengta 1870 m. Paryžiuje. Netrukus pasirodė ir pirmosios knygos apie psichikos ligonių piešinius“, – kalbėjo 37 m. psichiatrijoje dirbanti ir tiek pat laiko psichikos ligonių piešiniais besidominti Respublikinės Vilniaus psichiatrijos ligoninės gydytoja psichiatrė Danguolė Survilaitė.

Anot gydytojos, darbų apie psichikos ligonių meną ir meno terapiją pasaulyje iš tiesų yra labai daug, vien vaikų piešinius tyrinėjusių – apie 27 tūkst. (tai 1982 m. duomenys, galima spėti, kiek šis skaičius padidėjo per pastaruosius metus).

Vienas iš svarbesnių darbų, tyrinėjusių psichikos ligonių meną, – 1921 m. išleista Walter'io Morgenthaler'io knyga „Psichikos ligonis – menininkas“ apie psichikos ligonį Adolfą Wölfį. Knygą sudaro daugiau kaip 20 000 puslapių teksto ir daugiau kaip 1460 iliustracijų. Taip pat žymiausių šios srities darbu išlieka Hans'o Prinzhorn'o knyga „Psichikos ligonių vaizduojamasis menas“.

Pirmasis lietuvių psichiatro darbas, nagrinėjęs psichikos ligonio meną, parengtas 1968 m. Jame gydytojas A. Protas aprašė 7-erių metų berniuką, piešusį varles. Šiandien, D. Survilaitės nuomone, tokių darbų Lietuvoje susirinktų gal apie 30.

Ar yra psichikos ligonių menas?

Gyvuoja dvi nuomonės: vieni teigia, kad yra, kiti – ne. Pvz., garsus psichiatras Ernst'as Kretschmer'is nepripažino psichikos ligonių meno ir teigė, kad šizofrenija sergančiųjų menas artimas degeneraciniam, primityviam ir pan.

1932 m. straipsnyje apie P. Pikaso Karl'as Gustav'as Jung'as teigė, kad dailininko reakcija į gilų dvasinį sukrėtimą – šizoidinių simptomų kompleksas.

„Mano nuomone, menas arba yra, arba jo nėra. Ir visiškai nesvarbu, kas jį kuria. O psichikos ligonių menas apibrėžia tik vietą, kur buvo sukurtas paveikslas, pvz., Respublikinėje Vilniaus psichiatrijos ligoninėje sukurti autorių darbai. Antraip galima būtų išskirti moterų ir vyrų meną, arba, jeigu V. Kandinskis buvo juristas, tai galima sakyti, kad jo menas – tai juristų menas, o Henri de Toulouse-Lautrec'ui buvo paralyžuota koja, tai jo menas – paralyžiaus ištiktųjų menas ir t.t. Geniausių kūrinių gali sukurti ir psichikos

liga sirgęs, ir nesirgęs žmogus“, – svarstė gydytoja.

Ar psichikos liga gali pagimdyti kūrėją? „Pritariu lenkų psichiatrės Naomi Madejskos nuomonei, kuri savo knygoje rašo, kad kaip dopingas negali pagimdyti genialaus sportininko, taip ir psichikos liga iš žmogaus, visiškai neturinio meninių gabumų, negali pagimdyti genialaus kūrėjo“, – kalbėjo D. Survilaitė.

Diagnozė pagal piešinius

„Kaip patyrusi psichiatrė vienareikšmiai negalėčiau pasakyti, kad ligonių piešiniai turi diagnostinę svarbą. Manėčiau, kad jie gali turėti tik pagalbinę reikšmę nustatant ligą. O kadangi apskritai nustatyti diagnostinius kriterijus tarp šiuolaikinio meno ir sergančiųjų šizofrenija sudėtinga, tai gal ir neverta į tai lįsti. Tačiau pasaulio medikų požiūris dvejopas: vieni mano, kad pagal piešinius galima diagnozuoti ligą, kiti – ne“, – teigė gydytoja.

Tie autoriai (ar mokslininkai, ar specialistai), kurie mano, kad piešiniai turi diagnostinę reikšmę, remiasi pripažintais psichologiniais diagnostiniais testais. Iš tiesų yra net psichologinių testų katalogai, į kuriuos surašyta, kokią ligą ar simptomą atspindi viena ar kita piešinio detalė.

Dar 1962 m. Helmut'as Rennert'as parašė knygą apie sergančiųjų šizofrenija meną, kurioje apibendrina sergančiųjų menai būdingus požymius. Kokie gi jie?

Primityvumas ir vaikiškumas

Vienas iš sergančiųjų šizofrenija piešiniams būdingų požymių – primityvumas ir vaikiškumas. Jie piešia kaip ikimokyklinio amžiaus vaikai, schematiškai, jų paveikslai yra permatomi, t.y. vaizduojama tai, ko paprastai nematome, pvz., medžio šaknys, žmogaus vidaus organai ir kt.

Simbolių išdėstymas

Pacientams labiau rūpi vaizduojamųjų objektų turinys negu forma, dominuoja žaidimo tendencijos, daug įvairių ornamentų, simbolių. Beje, simboliai išdėstomi taip gražiai, kad kyla noras juos iššifruoti, tačiau to negalima padaryti, nes simbolių raktą turi tik pats sergantis, ir kitam jo perduoti negali.

Anot gydytojos D. Survilaitės, įdomūs ne tik patys piešiniai, bet jų kūrimo technika: piešimas prasideda nuo kokios nors detalės ir dažnai net patys ligoniai nežino, kas iš to išeis. Pvz., nupiešiamas stalas, po to ant jo stovintis televizorius, toliau visa tai sujungiama į kambarį, namą ir t.t.

Nemažiau įdomūs už piešinius ir sergančiųjų kūrinių pavadinimai. „Tačiau šiuolaikiniame mene keisti pavadinimai negali būti kriterijus nustatant ligą, nes tokių pavyzdžių apstu. Pvz., Klaipėdos parke stovi skulptūrinė kompozicija, kurią sudaro du šiaip ne taip sudėti akmenys, ir kūrinyje vadinasi „Išėjau“.

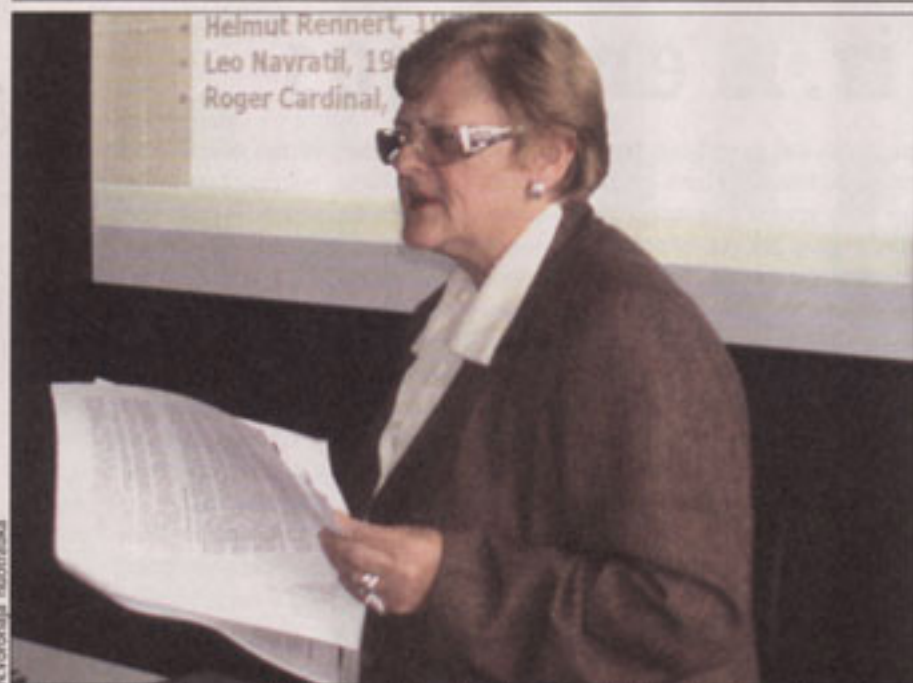
„Penktos gyvatės“. Šiame paveiksle Gintautas M. pavaizdavo pranešimo autore – D. Survilaitę. Kaip ji pati sako – auskarai, pakabulka ir žiedas su gyvatėmis, o penkta gyvatė – ji pati

Vytauto piešinys (D. Survilaitės kolekcija)

„Moterų pliažas“ (lenkų pacientas)

Respublikinės Vilniaus psichiatrijos ligoninės gydytoja psichiatrė kubo „13 ir Ko“ vadovė Danguolė Survilaitė

Kodėl ne „Atėjau“? – svarstė gydytoja.

Be perspektyvos, groteskiški

Dar vienas sergančiųjų šizofrenija piešiniams būdingas požymis – perspektyvos nebuvimas ir erdviųjų santykių tarp įvairių paveikslų elementų ignoravimas. Dažnai paveiksai sudaro įspūdį, kad nupiešti iš didelio aukščio arba primena žemėlapi.

H. Rennert'as išskyrė ir komiško bei groteskiškumo pomėgį. Žiūrint kai kuriuos paveikslus gali susidaryti įspūdis, kad menininkas norėjo žiūrovą prajuokinti, tačiau pastarojo juokas neima, nes paveiksai dvelkia niūrumu, šaltumu, priešišku, kartais gali kelti net pasišlykštinimą.

Paveiksai – „mišrainė“

Rašybos elementų įterpimas, įvairūs paaiškinimai, nurodymai, skaičiai, atskiros raidės, svetimų kalbų žodžiai – visa tai vėlgį būdinga sergantiesiems šizofrenija.

Dar vienas ligos požymis – paveikslų išraiškos sutirštėjimas, elementų asimetrija, apskritai paveiksai „mišrainės“, t.y. juose visko labai daug. „Literatūroje aprašoma, kad sergančiųjų piešiniams būdingos pasikartojančios detalės, ornamentai, esu radusi tokių straipsnių, kuriuose aprašytas laikrodžių vaizdavimas šizofrenija sergančiųjų mene, esu sukaupusi daug paveikslų, vaizduojančių daug akių, žuvų ir kt.“ – pasakojo gydytoja.

Figūros – neproporcingos

Figūrų disproporcija – nenormalios galinės, per ilgas liemuo, per maža galva, labai ilgas kaklas, didžiuliai lytiniai organai,

daug galvų, daug galūnių ir t.t. Dar vienas sergančiųjų meno požymis – veidų išdarymas: slykščios grimasos, sustingusios arba išsprogusios akys ir t.t.

Kitas požymis – paveiksai piešiami iki pat kraštų, lyg bijodami tuštumos autoriai stengiasi užpildyti visą lapą ornamentais, spalvomis ar kitokiu būdu.

Psichikos ligoniai mėgsta paveiksluose jungti negyvus objektus su gyvaisiais. Jų paveiksluose akmenys turi akis, augalai ausys, įvairūs daiktai – veidus. „Nors, atsižvelgiant į šiuolaikinį meną, ir šio požymio nebūtų galima laikyti ligos kriterijumi“, – aiškino gydytoja.

Seksualinės temos labai pamėgtos vyrų. Jie piešia mazochistinius, sadomazochistinius siužetus, kartais tai vaizduojama simboliais, kartais peržengiamos estetikos ribos.

Šiuolaikinis menas – išimtis

Daugelį H. Rennert'o išvardytų šizofrenija sergančiųjų menai būdingų požymių galima aptikti ir šiuolaikinio meno muziejuose. „Vien iš piešinių, nežinodama, nematydama ir neištirusi paciento, tikrai nepasakysiu, kuo jis serga. Toks ligos nustatymas primena „kolegų“ ekstrasensų techniką, kai iš nuotraukos nusakomos visos ligos. Nors iš menininkų dažnai sulaukiu klausimų apie tai, ką sako jų piešiniai, yra ligos požymių ar ne. Niekuomet to nedariau, negaliu, nenoriu ir, manau, kad tai neetiška. O kadangi iš viso nustatyti skirtumus tarp šiuolaikinio meno ir sergančiųjų šizofrenija meno kriterijų sunku, tad nė neverta į tai lįsti“, – tokia psichiatrės D. Survilaitės nuomonė. ■

„Madona su kūdikiu“ (lenkų paciento paveikslas)

Renata

Lenkų paciento paveikslas

„Jis stengėsi“, 2002 m. Remigijaus P. piešinys

Ligoniai apie meno terapiją

Buvusios pacientės iš JAV nuomonė apie meno terapiją (1984 m.):

„Būti psichikos ligoniu – vadinasi, dalyvauti kvailose grupėse, kurios vadinamos terapija. Muzika – ne muzika, tai – terapija; tinklinis – ne sportas, tai – terapija; siuvimas – terapija; indų plovimas – terapija.

Net oras, kuriuo tu kvėpuoji, yra terapija ir tai vadinama *milieu* (pranc. *milieu* – terpė, aplinkos terapija).